

Rocznik Slawistyczny, t. LXIX, 2020

ISSN 0080-3588

DOI: 10.24425/rslaw.2020.134721

Марјан Марковиќ*

Македонска академија на науките и уметностите
Истражувачки центар за ареална лингвистика „Божидар Видоески“
Скопје

Веселинка Лаброска**

Универзитет „Св. Кирил и Методиј“
Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“
Скопје

Македонската фонетика расветлена од севернословенска – полска перспектива

Рец.: Ирена Савицка, Ана Цихнерска, **Местото на македонската фонетика во рамките на словенскиот и на балканскиот јазичен свет.** – Скопје: МАНУ, 2018. – 210 с.

Во издание на Македонската академија на науките и уметностите (МАНУ) во 2018 година излезе од печат најновата книга од перото на две истакнати истражувачки на полето на фонетиката и фонологијата, Ирена Савицка од

---

* Marjan Markovikj, Professor, Macedonian Academy of Sciences and Arts, Research Center for Areal Linguistics „Božidar Vidoeski” & Ss. Cyril and Methodius University in Skopje, „Blaze Koneski” Faculty of Philology, Skopje, North Macedonia.

ORCID: 0000-0001-5755-5320.

e-mail: markovic@ukim.edu.mk.

** Veselinka Labroska, Professor, Ss. Cyril and Methodius University in Skopje, Institute for Macedonian Language "Krstе Misirkov", Skopje, North Macedonia.

ORCID: 0000-0002-2917-6443.

e-mail: labroska_v@yahoo.com.

Институтот за Славистика при Полската академија на науките (ПАН) во Варшава и Ана Цихнерска од Универзитетот „Миколај Коперник“ од Торун, Република Полска.

Авторките Савицка и Цихнерска, експерти по фонетика и фонологија, во фокусот на својот научен интерес го имаат фонетскиот систем на македонските дијалекти протолкуван во контекст на словенскиот и на балканскиот јазичен свет. Ако на славистите и македонистите им се познати деталните фонетско-фонолошки карактеристики на македонските дијалекти преку многубројните трудови на академик Божидар Видоески, сега тие фонетски карактеристики ги гледаме во оваа книга претставени во една поинаква светлина, протолкувани со најсовремена фонетска терминологија и разгледувани низ призмата на фонетиката на другите словенски и балкански јазици. Имајќи ја предвид длабочината на теоретските познавања на авторките, како и големината на дијапазонот на знаења за фонетско-фонолошките особености на европските јазици, посебно на балканските, вклучувајќи го тука и турскиот јазик, можеме да претпоставиме уште пред да ја отвориме книгата, дека се работи за синтетски пристап и анализа на типолошките и ареалните карактеристики на македонската фонетика разгледувана од две перспективи. Првата перспектива ни ја прикажува македонската фонетика во рамките на словенскиот јазичен свет при што покажува кои од раните фонетски промени на јужнословенските јазици се зачувале во македонскиот јазик. Авторките наведуваат дека поради повеќејазичното опкружување, југозападните дијалекти на јужнословенскиот ареал најбрзо ги вградиле тие промени за разлика од словенскиот север и исток каде тие промени се од подоцнежен период. Од таа перспектива, авторките издвојуваат два фонетски типа – северен (североисточен) и јужен (југозападен). Авторките детално ги опишуваат двата типа, при што посебно место му отстапуваат на македонскиот јазик. Втората перспектива ни ја прикажува македонската фонетика во рамките на балканскиот јазичен свет при што се потцртува фактот дека македонската јазична територија е исклучително повеќејазична при што на неа се јавува најголем степен на конвергенција. Затоа, авторките во овој дел од текстот зборуваат за балканска фонетика која не зависи од потеклото на јазиците и дијалектите кои се зборуваат на таа територија. Тие ни ги покажуваат патиштата на фонетската конвергенција, која честопати зафаќа многу поголеми ареали во рамките на Европскиот континент. Анализата јасно разграничува неколку поголеми фонетски ареали како: источнобалканскиот фонетски простор (ареал) во кој меѓу другите спаѓа и бугарскиот јазик, потоа централниот балкански регион со јадро на контактните ареали на македонскиот, албанскиот и грчкиот јазик, како и средоземноморскиот фонетски појас во кој најголем удел имаат романските јазици. Македонскиот јазик во тој контекст е сместен во западниот тип во таканаречениот

македонско-албански-грчки регион, при што се наведени највпечатливите заеднички фонетски признаци. Посебно внимание му се посветува на вокалот шва, односно на редуцираната самогласка, а убедување на авторките е дека назалното шва настанало под влијание на супстратот (романско-албанските дијалекти).

Но, да почнеме со ред. Книгата се состои од следниве делови: *Осврт од авторките, Вовед, Местото на македонската фонетика во рамките на словенскиот јазичен свет, Местото на македонската фонетика во рамките на балканскиот јазичен свет, Егземплификации* со следниве наслови: 1. Лениции; 2. Вокални групи; 3. Прозодија; 4. Редукции на неакцентираниите самогласки; 5. Појавување на сегментот [ə]; 6. Долги самогласки; 7. Појава на слоготворен вибрант, 8. Појава на меки согласки и на комбинаторни смекнувања; 9. Цитаизам; 10. Звучен дентален африкат; 11. Лабијално-дентална фрикативна согласка; 12. Избрани консонантски групи; 13. Вметнатата согласка; 14. Зачувување на носовките; 15. Геминиација; 16. Меѓузборовно санди; 17. Структура на слогот; потоа следува, *Заклучок, Користена литература, Список на табели и Список на карти*. Сите фонетски појави наведени во насловите се разгледувани и детално разработени во рамки на целата македонска јазична територија при што се опфатени сите дијалектни комплекси, а сето тоа е илустрирано со голем број карти, табели, примери и нумерички податоци. Во прилог на богато илустрираниот материјал, авторките ги опишуваат соодветните појави во поширокиот балкански контекст – на териториите на Грција, Албанија, Бугарија... При анализата на некои од признаците, а посебно при анализата на проблемот на зачувувањето на носните самогласки, авторките посебно внимание му посветуваат на македонско-грчкиот контакт при што сметаат дека одредени појави се настанати под грчко влијание.

Суштината на книгата е образложена во втората реченица во освртот од авторките каде што се вели:

И покрај тоа што повеќекратно се повикуваме на дијакхронијата, целта на трудот е синхрониски да се претстават избрани проблеми од македонската фонетика од ареално-типолошки аспект, со особен акцент на балканските конвергенции (с. 7).

Е токму тие балкански конвергенции, како и прецизниот опис на повеќе фонетски појави регистрирани во македонските дијалекти ја прави оваа книга посебна и мошне значајна не само за македонската дијалектна фонетика, туку и за комаративната словенска и балканска фонетика.

Во Воведот, авторките врз база на материјали од Општословенскиот дијалектен атлас и книгата од Б. Видоески *Фонолошки бази на говорите на македонскиот јазик* (2000) и *Български диалектен атлас обобщаващ том* (2001), даваат 5 карти за рефлексите од нашите стари гласови и на тие карти

јасно се гледа воедначеноста на централно-западниот дел на Република Македонија во фонетски поглед и преодните зони спрема бугарскиот и српскиот јазик кои не се поклопуваат во поглед на различните изофони, а во поглед на повеќе карактеристики западна Бугарија е испресечена со изофони и е фонетски поблиска до македонскиот тип отколку до источнобугарскиот или до стандардниот бугарски јазик. Со српскиот јазик преодниот терен е помал, а според неколку карактеристики териториите се континуирано поврзани, што е и очекувано со оглед на фактот што на фонетски план македонскиот и српскиот јазик спаѓаат во иста група јазици заедно со хрватскиот, словенечкиот, чешкиот и словачкиот јазик.

Што се однесува до местото на македонскиот јазик во балканскиот јазичен свет, македонскиот јазик е всушност центарот на Балканскиот јазичен сојуз, односно ако Балканот се подели на источнобалкански фонетски ареал, фонетски центар на Балканскиот сојуз и средоземноморски фонетски ареал, тогаш македонскиот јазик со дел од своите источни говори ќе припаѓа на источнобалканскиот ареал, но централниот и западниот дел ќе претставува токму фонетскиот центар на Балканскиот сојуз со карактеристиките од типот: стабилизиран акцент на еден од трите последни слогови, специфичен тип на санди, заснован на обезвучување на крајните звучни опструенти пред почетни безвучни опструенти од следниот збор, релативно големото количество вокални групи, губење на /x/, ограничен број палатални консонанти и нивна дистрибуција, немање редукција на вокалите, отсуство на консонантска геминација и сл. Од начинот на опишување на фонетските особености на дијалектите на сите јазици на целата балканска и средоземноморска територија со компарации и синтези односно со заклучоци за меѓусебните влијанија, може да се констатира дека авторките суверено владеат со фонетската ситуација на целиот ареал, посматрајќи ја комплетната слика низ призмата на полски научници, односно, гледајќи го целиот ареал од севернословенска перспектива.

Во делот наречен *Егземплификации* обработени се 17 поглавја, што значи опфатени се сите одделни фонетски појави што претставуваат некаква специфика на македонската дијалектна територија. Овде ќе наведеме дел од примерите за одделните појави. *Лениција*: појава на слабеење на изговорот на даден глас, која во македонскиот јазик е најизразита кај гласот /x/. Овој глас е речиси целосно изгубен во македонските дијалекти или заменет со /в/ односно /ф/. Во описот, кој е поткрепен со повеќе карти, анализирана е и леницијата на /д/, /г/ и /в/, процеси штосе детално опишани од авторките во сите нивни специфики. Под насловот *Вокални групи* се анализираат бројните вокални групи што се карактеристични за македонските дијалекти и кои го зголемиле својот број по ленициите на повеќе гласови, што е посебно изразено на западната македонска дијалектна територија. Се појавуваат најразлични вокални групи, па дури и групи од вокално /р/ + вокал, пример,

в'рот. Резултатите од анализата за вокалните групи се сумирани и во табели во кои прецизно се гледа појавата на вокалните групи во текстови од сите три македонски наречја. Следен наслов: *Прозодија*: овде се анализираат типовите акценти што се карактеристични за целиот регион, а потоа е обрнато детално внимание на акцентските системи на македонската дијалектна територија. Ние дијалектолозите добро го познаваме акцентскиот систем на македонските дијалекти од еден капитален труд на Б. Видоески за акцентските системи, но овде е новитет тоа што се направени споредби со акцентските системи во сите околни јазици, со заклучок од авторките дека „дијалектите на западна и централна Вардарска Македонија, грчките дијалекти, ароманските и албанските, претставуваат сличен акцентски тип, и покрај тоа што механизмите на регулација на местото на акцентот не се идентични.“ (с. 91). Следен наслов: *Редукции на неакцентирани самогласки*. Што е редукција, дали ја има во стандардните јазици на Балканот и како стои ситуацијата во македонскиот јазик со редукциите на неакцентираниите самогласки е генерално она што е опфатено и детално анализирано во ова поглавје. Следното поглавје со наслов *Појава на сегментот [ə]* се однесува на темниот глас и неговото постоење во македонските дијалекти, глас којшто многупати во македонската лингвистика предизвикувал полемики: дали тој постои во македонскиот стандарден јазик и дали е потребна буква што ќе го значи. Од анализата на Савицка и Цихнерска и приложената карта, можеме да заклучиме дека овој глас во дијалектите отсутува во еден мал регион во западна Македонија, токму во тој регион што ја дал основата на стандардниот македонски јазик, додека во другите дијалекти го има, но со различен статус, некаде како самостојна фонема, а некаде како позициска варијанта на некој друг глас. Следното поглавје *Долги самогласки* донесува нови информации за оваа дискутирана/дискутабилна појава (за која пишуваат Видоески, Пјанка и други), дали во македонскиот јазик има долги самогласки и колку е таа должина фонолошка. Повторно сликата од терен е разнообразна и бара посебен тип на синтези од постоечките дијалектолошки податоци. Следниот наслов *Појава на слоготворен вибрант* се однесува на постоењето на вокалното р. Како што нагласуваат авторките, македонскиот јазик со постоењето на вокално р во својот систем се надоврзува на голем компактен ареал на словенски јазици: чешкиот, словачкиот, словенечкиот и сите постштокавски јазици. За овој ареал обично важи фактот дека немаат темен глас, односно немањето темен глас и слоготворниот вибрант се појави што одат обично заедно. Но, во македонскиот јазик, повторно имаме исклучок и шареноликост, ситуација што авторките прецизно ја опишале во ова поглавје. Следното поглавје се однесува на *Меките согласки и комбинаторните смекнувања*. Општо познато е дека во овој поглед македонскиот јазик е со мал број меки согласки, а комбинаторните смекнувања се ограничени на позициите пред вокали од преден ред.

Но, македонските дијалекти повторно нудат фонетски разновидности, иако е генерален заклучокот дека има тенденција за затврднување на палатализираните гласови, особено на /њ/ и на /љ/. Од примерите дадени во ова поглавје како и од анализите на соседните јазици, српскиот, бугарскиот, грчкиот, се добива една поширока претстава за оваа појава и за местото на македонскиот јазик како централнобалкански. Следното поглавје *Цитаџизам* се однесува на една појава која подразбира премин на меките опструенти во тврди, како што е слевањето на изговорот на /џ/, /џ/ со оној на /џ/, /ч/, при што како следна етапа овие гласови можат да поминат во /s/ односно /ц/, појава регистрирана во грчките говори. Промените од овој тип на македонската дијалектна територија ги има од сите видови, а посебно се карактеристични за градот Прилеп и за градот Гостивар. Сега преминуваме на следното поглавје *Звучен дентален африкат*, кое, за разлика од претходните е релативно кусо, бидејќи се работи за гласот /s/ којшто е познат на целата македонска територија, а и во сите јазици од окружувањето, со тоа што на српска страна е познат само во дел од јужните српски дијалекти, а во другите соседни јазици е со релативно поширока употреба. Насловот *Лабјално-дентална теснинска согласка* е следното поглавје што се однесува на гласот /в/ и на неговите карактеристики. Гласот /в/, денес класифициран како опструент, зачувал и дел од своите сонантски карактеристики што се согледува во некои македонски дијалекти и ден денес, а во дел од дијалектите /в/ има билабијална боја. Следниот наслов *Избрани консонатски групи* се однесува на некои промени кои ги засегаат консонатските групи, како на пример, упростувањето на финалните групи -ст, -зд, -шт, -жд, (*грос, веш, дож* и сл.) или промената на пш- во пч-: *пченица*, преминот на -ск- во -цк- (*бугарџко, пазарџко*) и сл. Тринаесеттото поглавје со наслов *Вметната согласка* го опфаќа проблемот на вметнување на согласка од типот: ср>стр; зр>здр: *стреќа, здрел. Зачувувањето на носовките*, појава што ние дијалектолозите генерално ја сметаме за архаизам, се разбира со поинаков статус отколку во нашиот стар јазик, т.е. како двосегментна структура од вокал и назален сонант, е анализирана во четринаесеттото поглавје. И овде авторките даваат богатство од примери и од други јазици, пред сè од грчкиот и од албанскиот. *Геминацијата*, која како гласовна појава на постоење на два исти гласа едно до друго, е во голема мера редуцирана во македонскиот јазик, е опишана како појава во македонските дијалекти, како и во соседните јазици. Претпоследното поглавје со наслов *Меѓузборовно санди* се однесува на едначењата по звучност на граница меѓу два збора. Нема да се задржуваме поподробно на ова прашање бидејќи компетентноста на авторките е неспорна, уште повеќе што тие имаа достапни голем број снимени аудио-записи од теренски дијалектолошки истражувања од Картотеката на Одделението за дијалектологија на Институтот за македонски јазик „Крсте Мисирков“, коишто великодушно беа дадени на користење за овој проект пред неколку

години. Последното поглавје *Структура на слогот* се однесува на структурата на македонскиот слог, кој генерално е едноврвен. „Затоа, пак, несловенското окружување на македонските дијалекти доставува различни видови слогови, меѓу кои и двоврвни“ (с. 187).

Монографијата завршува со *Заклучок* каде што се даваат генералните фонетски одлики на македонските дијалекти, со потенцирање на фактот дека поради ареалната позиција на македонскиот јазик, голем дел од фонетските карактеристики се ефект на мултијазичноста на територијата на Македонија. Со тоа, македонската фонетика може да се вброи во југозападниот тип на словенската фонетика, а од друга страна во централниот тип на балканската фонетика. Книгата завршува со деловите *Користена литература*, *Список на табели* и *Список на карти*.

На крајот можеме да заклучиме дека оваа монографија на авторките Ирена Савицка и Ана Цихнерска недвојбено ни укажува на значењето на фонетските карактеристики (покрај морфосинтаксичките) при дефинирањето на поимот јазичен сојуз. Покрај тоа, текстот *Местото на македонската фонетика во рамките на словенскиот и на балканскиот јазичен свет*, не само што ги збогатува нашите знаења во врска со балканската и словенската фонетика, туку и ни го појаснува местото на македонскиот јазик како во рамките на големото словенско јазично семејство и балканскиот јазичен сојуз, така и пошироко, во рамките на заедничките типолошки карактеристики на европските јазици.

Литература

- Български диалектен атлас. Обобщаващ том*, 2001, т. 1–3: *Фонетика, акцентология, лексика*, София: Българска академия на науките. Институт за български език „Професор Любомир Андрейчин“.
- Видоески Б., 2000, *Фонолошки бази на говорите на македонскиот јазик*, Скопје: Македонска академија на науките и уметностите.
- Савицка И., Цихнерска А., 2018, *Местото на македонската фонетика во рамките на словенскиот и на балканскиот јазичен свет*, Скопје: Македонска академија на науките и уметностите.

References

- Bŭlgarski dialekten atlas. Obobshhtavasht tom*, 2001, t. 1–3: *Fonetika, akcentologija, leksika*, Sofia: Bŭlgarska akademiia na naukite, Institut za bŭlgarski ezik „Profesor Liubomir Andreiĉhin“.

Sawicka I., Cychnerska A., 2018, *Mestoto na makedonskata fonetika vo ramkite na slovenskiot i na balkanskiot jazichen svet*, Skopje: Makedonska akademija na naukite i umetnostite.

Vidoeski B., 2000, *Fonoloshki bazi na govorite na makedonskiot jazik*, Skopje: Makedonska akademija na naukite i umetnostite.

Summary

Macedonian phonetics from the north Slavic – Polish point of view

The authors analyze the new book *The place of the Macedonian phonetics within the Slavic and Balkan linguistic area* from Irena Sawicka and Anna Cychnerska. The book is trying to shed new light on the place of Macedonian phonetics regarding its Slavic heritage and also regarding the contact changes that appeared during development of the Macedonian language in the Balkan linguistic league. Their research is conducted on Macedonian dialects represented in Common linguistic atlas (OLA) and in *Phonological bases of the Macedonian dialects* from B. Vidoeski. In their book, Sawicka and Cychnerska state that they use diachronic data, but their main goal is to present selected synchronic features from the Macedonian phonetics. They explain most of the phonetic features in Macedonian from an areal-typological aspect with special emphasis on the Balkan convergences. The authors of the book state that the Macedonian phonetic should be included in southwest type of Slavic phonetics. They conclude that the modern form of Macedonian phonetic, to large extent, was influenced by areal position of the Macedonian language and to its development in the Balkan multilingual territory.

Keywords: Macedonian language, phonetics, areal linguistics.